

**EINE UNBEKANNTE QUELLE ZUR GESCHICHTE
DER STADT SCHÄBBURG: CHRONIK DER FAMILIE
KÜRSCHEL (1662–1745)**

DORIN-IOAN RUS*

**Un izvor necunoscut al istoriei oraşului Sighişoara:
Cronica familiei Kürschel (1662–1745)**

Această cronică se află într-o copie dactilografiată transcrisă în format A3 în colecția „Czoppelt” a Arhivei transilvănene din Gundelsheim/Neckar. Ea provine probabil de la familia de preoți Kinn din Reghinul Săsesc.

Inițial a fost redactată pe mai multe pagini disparate, într-un caiet care a intrat în posesia familiei Kürschel prin preotul Martin Guist. Acesta, în timpul studenției sale petrecute în câteva orașe din Țările Germane, și-a lăsat colegii să-i facă dedicații într-un caiet, cele mai multe în limba latină (în majoritatea lor citate cu caracter religios), dar și în greaca veche, franceză, maghiară și italiană. În timpul studiilor la Turun (azi Polonia) îl cunoaște pe Johannes Kirschel, un german aflat în peregrinarea de calfă tocmai în orașul natal al lui Copernic, unde se perfecționa în meseria de ceasornicar. Îl invită pe acesta la Sighişoara în Transilvania, unde germanul se stabilește, își schimbă numele în Kürschel, devine maestru prin căsătorie și este primul care introduce bătaia sfertului de oră la orologiul turnului primăriei din Sighişoara. El a preluat caietul de la Guist, apoi unul dintre fiii săi, Johannes, îi continuă meseria de ceasornicar și de cronicar al familiei, la fel ca fiul acestuia, Hartwig. Aceștia consemnează evenimente referitoare la familie, afaceri, oraș, zona Sighişoarei, atât în germană (Hochdeutsch) cât și în dialectul săsesc.

Documentul conține astfel numeroase informații referitoare la peregrinarea studenților, reaçiile de familie, istoria de gen, militară, a mediului și astronomică.

**An Unknown Source on the History of the Town of Sighişoara:
The Chronicle of the Kürschel Family (1662–1745)**

This chronicle is to be found in a typed copy transcribed to A3 format in the “Czoppelt” collection of the Transylvanian library with archive in Gundelsheim/Neckar. It probably comes from the priest family Kinn in Reghinul Săsesc.

Initially it was written on several scattered pages in a notebook which priest Martin Guist gave to the Kürschel family. During his student years spent in several towns of the German-speaking countries, Guist had his fellow students make him dedications in a notebook, for the greater part religious quotes, most of them in Latin, but also in Ancient Greek, French, Hungarian and Italian. While being a student in Toruń (today in Poland) he meets Johannes Kirschel, a German journeyman who was

* Dr. Dorin-Ioan Rus, Wissenschaftlicher Mitarbeiter am Institut für Geschichte Graz, Abteilung Südosteuropäische Geschichte und Anthropologie; E-Mail: dorin.rus@uni-graz.at.

improving his craft as a clockmaker in the hometown of Copernicus. He invites him to Sighișoara, Transylvania, where the craftsman settles down, changes his name to Kürschel, becomes a master through marriage and introduces the striking of the quarter hours on the town-hall tower clock. Kürschel takes over Guist's notebook and then one of his sons, Johannes, continues his father's trade as well as the family chronicle, just like his own son Hartwig. Both register events concerning the family, business matters, the town and the surroundings of Sighișoara, in German (Hochdeutsch) as well as in the Transylvanian Saxon dialect of Sighișoara.

Thus, the document contains plenty of information on wandering students, their family relationships, gender history and military, environmental and astronomical history.

Keywords: Sighișoara, Transylvania, clockmakers, family chronicle, register, dialects.

DIE CHRONIK DES TÖRZBURGER PORKOLABEN HAJDÚ ISTVÁN¹

ANDRÁS BÁNDI*

Cronica lui Hajdú István, pârcălab al Branului

Hajdú István (1687–1748) s-a născut la Braşov în familia unui pastor luteran. A urmat colegiul la Odorheiu Secuiesc, iar în timpul răscoalei curuţilor se alătură unei companii de voluntari braşoveni. În 1711 devine slujbaş al oraşului de sub Tâmpa. Avansează şi în 1726 ocupă funcţia de prim-slujbaş. Punctul culminant al biografiei sale este numirea, în 1735, în funcţia de pârcălab al Branului, cea mai înaltă dregătorie oferită unui laic maghiar de către Magistratul Braşovului. Însemnările inedite ale pârcălabului, păstrate într-o carte manuscris descoperită recent în Arhiva Centrală a Bisericii Evanghelice C. A. din România, cu sediul la Sibiu, se referă cu precădere la evenimente familiale (botezuri, nunţi, înmormântări etc.), cele de ordin politic şi public fiind mai reduse ca număr. Acestea din urmă devin însă predominante după începerea activităţii lui Hajdú pe domeniul Branului, concentrându-se pe două episoade de seamă ale epocii sale: contrareforma şi războiul ruso-austriaco-turc (1736–1739). În preajma morţii pârcălabului, cronica este continuată de către ginerele acestuia, Szeli József (1710–1782), predicatorul luteran maghiar al Braşovului. Însemnările sale sunt însă aproape exclusiv de ordin familial. Ediţia de faţă a acestui valoros izvor al prezenţei maghiarilor în Ţara Bârsei este versiunea în limba germană a originalului maghiar (presărat cu scurte menţiuni în limba latină), o traducere într-un limbaj modern şi fluent, care să-l facă accesibil publicului cunoscător al limbii germane. În introducerea sunt prezentate manuscrisul şi istoria comunităţii maghiare din Braşov în secolele XVI–XVIII, în încheiere fiind tratate evenimentele de ordin local pomenite în cronică, ţinându-se cont de amplele şi detaliatele izvoare contemporane săseşti.

The Chronicle of Hajdú István, Warden of Bran

Hajdú István (1687–1748), was born in Braşov, where his father was a Lutheran pastor. After attending college, he fought against the Kuruc in Braşov. In 1711 he became a city servant, in 1726 even a head servant. His appointment as the Warden of Bran in 1735, the highest office bestowed upon a Hungarian layman by the Magistrate

¹ Der vorliegende Beitrag ist die deutsche Übersetzung der folgenden Veröffentlichung: András Bándi, „Hajdú István törösvári porkoláb családi krónikája“, *Lymbus – Magyarságtudományi Forrásközlemények* (2018): 289–322. Der Text des ungarischen Originals wurde bearbeitet und verbessert.

* András Bándi ist Mitarbeiter des Zentralarchivs der Evangelischen Kirche A. B. in Rumänien; E-Mail: abandister@gmail.com.

of Braşov, was the pinnacle of his carrier. His notes, recorded on a handwritten book, recently discovered in the Central Archives of the Evangelical Church in Romania A. C., in Sibiu, refer mainly to family events (baptisms, funerals, weddings etc.). Records on political and public events are rather scarce, becoming, however, predominant after Hajdú started working as a warden. He focuses on two major events of his time: the Counter-Reformation and the Russian-Austrian-Turkish war of 1736–1739. In the days preceding his death, the chronicle will be continued by his son-in-law, Szeli József (1710–1782), a preacher of the Hungarian Lutherans in Braşov. His records, however, refer only to events of his family. This edition of the chronicle consists of a modern German translation of the Hungarian original (which contains some Latin passages), a prime source for Hungarian History in Țara Bârsei. The introductory part presents the manuscript and the history of the Hungarian community in Braşov from the 16th to the 18th century, after which the local events mentioned in the chronicle are being analysed by consulting the ample Saxon chronicles of the period.

Keywords: Braşov, Hungarian Lutherans, Transylvania, Bran, Țara Bârsei.

HONTERUS-KONSTRUKTIONEN. ZU VORGESCHICHTE UND ENTSTEHUNG DES DENKMALS VON HARRO MAGNUSSEN

FRANK-THOMAS ZIEGLER*

Imaginea lui Johannes Honterus. Istoria premergătoare și geneza monumentului realizat de Harro Magnussen

În ziua de 21 august 1898 a avut loc inaugurarea solemnă a monumentului dedicat lui Johannes Honterus, situat lângă biserica evanghelică C. A. (așa-numita Biserica Neagră) din Brașov. Sculptorul berlinez Harro Magnussen a fost însărcinat cu executarea acestei sculpturi de către parohia evanghelică. Analiza iconografică a înfățișării lui Honterus de pe această sculptură și câteva portrete mai timpurii revelează, în mod exemplar, diferitele reprezentări imagistice ale personajului istoric Johannes Honterus, nu doar din timpul secolului al XIX-lea, ci și din Epoca Modernă timpurie.

Images of Johannes Honterus. Antecedents and Genesis of Harro Magnussen's Monument

On August 21st 1898, the monument dedicated to Johannes Honterus, situated adjacent to the evangelical parish church of Augustan Confession (the so-called Black Church), was solemnly unveiled. The execution of the monument had been assigned by the congregation's presbytery to Harro Magnussen, a sculptor active in Berlin. The iconographical analyses of this and several earlier portraits of Johannes Honterus bring to light exemplarily the different projections of the historical person of the Transylvanian reformer and humanist in visual media emerging not only in the course of the 19th century, but also in the Early Modern Period.

Keywords: Johannes Honterus, Black Church, monument, portrait, reformation.

* Frank-Thomas Ziegler, Leiter des Bereichs Schwarze Kirche der Evangelischen Kirche A. B. Kronstadt; E-Mail: frank.ziegler@biserica-neagra.ro.

ZWEI PRAGER SOZIOLEKTE ‚KUCHELDEUTSCH‘ UND ‚KUCHELBÖHMISCH‘ ALS RESULTAT DEUTSCH- TSCHECHISCHER SPRACHKONTAKTE – ‚KUCHELDEUTSCH‘, DER UNTERSTÄDTER SOZIOLEKT VON HERMANNSTADT

SIGRID HALDENWANG*

**Două sociolecte atestate la Praga pe baza contactului lingvistic german-ceh:
„Germana de bucătărie” (‚Kucheldeutsch’) și „Boemiana de bucătărie”
(‚Kuchelböhmisches’) – Sociolectul „Germana de bucătărie” (‚Kucheldeutsch’)
vorbit de pături sociale inferioare ale Orașului de jos din Sibiu**

Prima parte a lucrării se referă la cele două sociolecte vorbite la Praga în secolul al XIX-lea pe baza contactului lingvistic german-ceh. Muncitorii cehi din împrejurimile capitalei au fost atrași de industria avansată din Praga, s-au stabilit aici, unde și-au găsit un loc de muncă. Limba prin care au comunicat cu patronii, burghezi germani în diaspora, cât și cu ceilalți colegi, a devenit un sociolect: „Germana de bucătărie” (‚Kucheldeutsch’), limba germană cu elemente fonetice și lexeme împrumutate din limba cehă. Pe de altă parte, în urma unei crize agrare din Boemia, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, unii dintre locuitorii cehi s-au stabilit la Praga, dar și la Viena – centrul Monarhiei Dunărene. Ca să comunice cu vecinii lor germani, cu patronii și colegii, boemienii au fost nevoiți să învețe limba germană. Astfel s-a conturat un alt sociolect – limba cehă cu lexeme germane „Boemiana de bucătărie” (‚Kuchelböhmisches’).

A doua parte a lucrării se referă la „Germana de bucătărie” (‚Kucheldeutsch’) vorbită de servitori și diferiți meșteșugari din Orașul de jos al Sibiului. Utilizatorii acestui sociolect vorbeau mai multe limbi. Cu intelectualii și cu străinii vorbeau limba germană uzuală din Transilvania, dar cu membrii familiei și între ei comunicau printr-un amestec de limbă germană uzuală cu elemente lingvistice din dialectul săsesc, austriac și dialectul landlerilor, la care se adaugă și alte influențe lingvistice locale. Pe lângă acest amestec lingvistic mai amintim și influența limbii austriece uzuale vorbită de soldații, ofițerii și funcționarii trimiși în perioada cezaro-crăiască în Transilvania, dar mai ales la Sibiu, unde au fost cazați la localnicii germani din oraș. Spre deosebire de cele două sociolecte vorbite la Praga în perioada amintită, din care o serie de cuvinte sunt atestate și în literatura vremii și chiar cuprinse în dicționare germane din Praga, „Germana de bucătărie” din Orașul de jos al Sibiului a rămas doar sociolectul vorbit de pături sociale inferioare. Odată cu exodul în masă al sașilor în Germania după 1990, cei mai mulți vorbitori ai acestui sociolect au dispărut, iar cei rămași sunt foarte greu de depistat.

În finalul articolului sunt prezentate câteva exemple din domeniul lexicului și al foneticii sociolectului „Germana de bucătărie” din Orașul de jos al Sibiului.

* Dr. Sigrid Haldenwang, wissenschaftliche Mitarbeiterin I. akad. Grades, Forschungsinstitut für Geisteswissenschaften Hermannstadt / Sibiu; E-Mail: sigridhaldenwang@yahoo.de.

**Two Prague Sociolects ‘Kucheldeutsch’ (“Kitchen German”)
and ‘Kuchelböhmisches’ (“Kitchen Bohemian”) Resulting from Linguistic
Contacts of German and Czech – ‘Kucheldeutsch’ (“Kitchen German”),
the Sociolect of the Lower Town of Sibiu**

The first part of this paper relates to the two sociolects which arose from German-Czech language contacts. The 19th century was a decisive time for these sociolects, when Prague’s industrialisation attracted many workers from the surrounding areas of the Czech capital. They generated a sociolect called ‘Kucheldeutsch’ (a German with Czech phonetic elements and loan words) that they spoke with their German authorities, belonging to the German-speaking bourgeoisie who lived there in the diaspora.

‘Kuchelböhmisches’ (Czech with German loan words) developed when, during the second half of the 19th century, many Bohemians emigrated to Prague as well as to Vienna, the centre of the Danube Monarchy, to work there due to an agricultural crisis. Most of them didn’t speak German, but were forced to make their way in a foreign environment. They acquired their linguistic skills in daily contact with German-speaking employers and colleagues and thus adopted some of their words and idioms or they listened to their German neighbours chatting.

The second part of this paper relates to the ‘Kucheldeutsch’ spoken in Sibiu in the past. It is a strange mixture of vernacular and colloquial and is difficult to define. The speakers of this language mixture were mostly craftsmen but also from the lower social classes. They were always multi-linguals: With intellectuals and strangers they spoke Transylvanian-Saxon colloquial, which followed the educated language from the upper town of Sibiu. When conversing with family members and among themselves they used a mixture of said colloquial, Austrian and other local linguistic factors which cannot be defined. This language mixture was also affected by Austrian colloquial spoken by the soldiers, officers and officials of the Austrian Monarchy who brought their language to Transylvania.

Finally, it is concluded that, while the Czech and German sociolects ‘Kuchelböhmisches’ and ‘Kucheldeutsch’ spoken by the Prague lower classes verifiably influenced the language of the urban German-speaking bourgeoisie and the sociolect lexemes were included in the Prague dictionaries of German, the Sibiu version of ‘Kucheldeutsch’ was restricted to craftsmen and lower social classes. The great exodus of Transylvanian Saxons after the Communist fall in Romania has taken away most of the sociolect’s speakers. There is no record of the few remaining speakers.

At the end of the paper on Sibiu ‘Kucheldeutsch’ there are several case examples concerning its lexis and phonetics.

Keywords: sociolect, German-Czech linguistic contacts, Kucheldeutsch (German with Czech phonetic elements and loan words), Kuchelböhmisches (Czech with German loan words), Kucheldeutsch in Sibiu (mixture of Transylvanian-Saxon colloquial and Saxon-Austrian and other influencing factors).

DAS DEUTSCHE KAPITAL IM BERGBAU UND IN DER METALLINDUSTRIE ZENTRALEUROPAS NACH DEM ERSTEN WELTKRIEG (1919–1929). SPEZIFISCHE ASPEKTE DEUTSCHER INVESTITIONEN IN DER INDUSTRIE RUMÄNIENS (SIEBENBÜRGENS)

LAJOS BÁTHORY*

Capitalul german în minerit și industria metalurgică din Europa Centrală după Primul Război Mondial (1919–1929). Aspecte specifice legate de investițiile germane în industria României (Transilvaniei)

Înainte de Primul Război Mondial capitalul financiar austro-ungar și german deținea o pondere predominantă în cadrul Imperiului Austro-Ungar și în teritoriile poloneze. În timpul războiului, capitalul german și-a consolidat influența în regiunile proaspăt ocupate din Polonia rurală. În plus, armata germană a ocupat sudul României și a constrâns companiile de minerit carbonifer să transfere administrația în mâini germane, reușind astfel să controleze 80% din producția de combustibil din Muntenia. După pierderea războiului, Germania a fost obligată să accepte Tratatul de la Versailles, care oferea posibilitatea lichidării companiilor germane în statele succesoare nou-întemeiate din Europa Centrală. Însă doar în România Mare guvernul a acționat rapid pentru a le asigura foștilor deținători proprietatea companiilor de exploatare a cărbunelui. În Transilvania, cea mai mare companie minieră auriferă din Europa deținută de investitori germani a fost pusă sub sechestru și obligată să vândă acțiuni societății românești „Mica”. În Polonia, în schimb, mari companii germane au continuat să domine industria metaliferă și carboniferă din Silezia Superioară și Dombrowa, precum și industria metalurgiei neferoase, până la sfârșitul anilor douăzeci. Cu toate acestea, la momentul potrivit, guvernul polonez a obligat acționarii germani să își transfere acțiunile către întreprinderile autohtone. În preluarea de capital de la investitorii germani, capitalul american a jucat un rol deosebit, în special Harriman Business Center din Statele Unite.

În alte țări capitalul german și-a consolidat pozițiile, mai ales în Austria, unde cea mai importantă societate metalurgică și minieră, Alpine Montangesellschaft, a trecut treptat sub controlul trustului Vereinigte Stahlwerke Düsseldorf. Tot în Düsseldorf își avea sediul un alt mare concern, Mannesmannröhren-Werke, care a acumulat un sfert din capitalul importantei întreprinderi siderurgice cehoslovace Prager Eisenindustrie Gesellschaft. Firme germane aveau parteneriate semnificative și cu marile exploatare de cărbune din Cehoslovacia.

În Ungaria, încercarea de penetrare a capitalului german a fost limitată la exploatarea bauxitei și exportul minereului în Germania. În România, după o perioadă de declin, oamenii de afaceri germani și-au consolidat din nou parteneriatele. Cea mai importantă

* Dr. Lajos Báthory, Forscher I. akad. Grades (i. R.) am Institut für Geschichte „George Barițiu“ Cluj-Napoca/ Klausenburg; M. Kogălniceanu-Straße Nr. 12–14, Cluj-Napoca, 400084.

societate cu dominație germană a fost „România Carboniferă”, un renumit producător de cărbune din Transilvania. Dar cea mai tenace companie germană din România a fost Julius Berger Tiefbohr A.G. care a reușit doar ocazional să încheie parteneriate în domeniul mineritului carbonifer și cu toate acestea a persistat în încercări.

German Capital in the Mining and Metallurgical Industry of Central Europe after the First World War (1919–1929). Specific Aspects Concerning German Industrial Investments in Romania (Transylvania)

Before the First World War the Austro-Hungarian and the German financial capital held overwhelming positions in the Austro-Hungarian Empire and in the Polish territories. During the war the German capital strengthened its influence in the newly occupied Polish countryside. Moreover, the German army occupied southern Romania and forced the Romanian lignite mining firms to transfer the administration into German hands, thus managing to control 80% of the fuel output in Muntenia. After losing the war, Germany was obliged to accept the Versailles Peace Treaty that provided with the possibility of winding up German owned companies in the newly born successor states in Central Europe. But only in Greater Romania the government acted quickly to award the former owners the property of the lignite firms. In Transylvania, the largest gold-mining company in Europe owned by German investors was put under distraint and obliged to sell shares to the large Romanian company “Mica”. But in Poland great German companies continued to rule over the iron and coal industry in Upper Silesia and Dombrowa, as well as in the nonferrous metallurgy, until the late 20s. Nevertheless, at the right moment the Polish government obliged the German stockholders to transfer the shares to the autochthonous enterprises. But the American capital played an outstanding role in the takeover of the capital from the German investors, especially the Harriman Business Center from USA.

In other countries the German capital strengthened its positions, especially in Austria, where the greatest iron-and-steel company, Alpine Montangesellschaft, was gradually controlled by Vereinigte Stahlwerke Düsseldorf corporation. The headquarter of another large German company was also located in Düsseldorf, Mannesmannröhren-Werke, which acquired a quarter of the capital of the great Czechoslovak iron producer, Prager Eisenindustrie Gesellschaft. German firms had important partnerships in the large lignite exploitations in Czechoslovakia as well. In Hungary, the German capital attempt of penetration was limited to the bauxite mining and exportation of the ore to Germany.

In Romania, after a temporary decline, the German businessmen strengthened again their partnerships. The most important company with German domination was “România Carboniferă”, an outstanding lignite producer in Transylvania. But the most intrepid German company in Romania was Julius Berger Tiefbohr A.G. which managed only occasionally to close transitory partnerships and deals in coal mining but persisted in trying.

Keywords: German capital, Central Europe, Interwar.

BESSER ALS IHR RUF: DIE WISSENSCHAFTSSPRACHE DEUTSCH

DORIS SAVA*

Dincolo de reputație – discursul științific în limba germană

Articolul pleacă de la utilizarea limbii germane în discursul științific internațional și își propune să evidențieze provocările limbajului științific. În știință, limba nu este doar un instrument de transmitere a cunoașterii, ci se dovedește a fi definitivă pentru gândirea științifică, mai ales în disciplinele umaniste unde rezultatele științifice generează, în mare parte, în plan lingvistic creații lexicale proprii, iar caracterul științific este legat, în mare măsură, și de formularea enunțurilor sau de respectarea convențiilor specifice comunicării științifice.

Better than Its Reputation: German as a Language of Science

The article starts from the usage of German in the international scientific discourse and aims at highlighting the challenges of scientific language. In science, language is not a mere instrument for knowledge conveyance, but rather proves to be determinant for scientific thinking, particularly so in the fields of humanities, where scientific results generate, for the most part on a linguistic level, distinct lexical creation items, and the scientific character is bound, to a large extent, to the wording of assertions or to the compliance with conventions specific to scientific communication.

Keywords: science culture, science communication, German in science, German as a language of science.

„DOCH DIESE ZEIT HABEN WIR NOCH NICHT GEFUNDEN“: ZEIT(LICHKEIT) IN TODESANZEIGEN

CRISTINA MIHAIL*

„Timpul nu a mai avut răbdare”. Noțiunea de timp în anunțurile mortuare

Dincolo de informația primară referitoare la trecerea în neființă a unui individ, un anunț mortuar relevă cunoștințe (culturale) și perspective asupra vieții și a lumii ce se înscriu în coordonatele existenței defunctului sau domeniului în care au activat aparținătorii. Plecând de la noțiunea de timp ca dimensiune fizică a existenței umane, conturată în cultura funerară românească și germană, sunt analizate reprezentarea datelor biografice, amprenta timpului asupra vieții profesionale și a stării de sănătate (inclusiv simptomatologia geriatrică), concepții asupra timpului și existenței după moarte, precum și manifestări ale doliului din perspectivă interculturală.

“Time Waited No Longer”. The Concept of Time in Death Notices

Besides the primary information referring to the passing away of a human being, death notices offer insights into (cultural) concepts and worldviews that are typical of the environment in which the deceased used to be active or of that in which their immediate family operate. The article explores the way time – as a physical dimension of our human existence – is conceptualized in death notices emerging from the Romanian respectively the German funeral culture. Biographical data, the temporal imprint of one’s professional life and of his health condition (including ageing symptomatology), concepts referring to temporality after death and the coping with grief are depicted from an intercultural perspective.

Keywords: time, funeral culture, death notices, views of death and life, cultural area.

* Cristina Mihail, Doktorandin an der Lucian-Blaga-Universität im Bereich Philologie;
E-Mail-Adresse: christina.mihail@gmail.com
